

Μακεδονικά

Vol 28 (1992)

Ιωάννης Καλλέρης (1901-1992)

Ιωάννης Τουλουμάκος

doi: [10.12681/makedonika.162](https://doi.org/10.12681/makedonika.162)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Τουλουμάκος Ι. (1992). Ιωάννης Καλλέρης (1901-1992). *Μακεδονικά*, 28, 531-533.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.162>

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΛΕΡΗΣ (1901-1992)

Την 12 'Απριλίου του παρελθόντος έτους άπεβίωσε στην 'Αθήνα ο 'Ιωάννης Καλλέρης, καθηγητής (άπό τό 1965 ώς τό 1968) του Τμήματος τής Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στά 'Ιωάννινα. Πρίν άπό την καθηγεία του ο Καλλέρης ύπήρξε διευθυντής του 'Ιστορικού Λεξικού τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών (1955-1964) του όποιου είχε διατελέσει προηγουμένως συντάκτης (1944-1955). Κατά την διάρκεια τής ύπηρεσίας του στό 'Ιστορικό Λεξικό συνέγραψε τόν πρώτο τόμο του έργου του «Les anciens Macédoniens - Étude linguistique et historique» που έκδόθηκε άπό την Γαλλική 'Αρχαιολογική Σχολή 'Αθηνών τό 1954. Τό πρώτο μέρος του δευτέρου τόμου έκδόθηκε (έπίσης άπό την Γαλλική 'Αρχαιολογική Σχολή) τό 1976. Τήν άξία του έργου άυτου δείχνει τό γεγονός ότι αναφέρεται σχεδόν σέ κάθε μελέτη τής ξένης βιβλιογραφίας, έπιστημονικής όσο και παραεπιστημονικής, γύρω άπό τό λεγόμενο «πρόβλημα» τής καταγωγής των άρχαίων Μακεδόνων.

Ο 'Ιωάννης Καλλέρης γεννήθηκε στό χωριό 'Ακρες τής έπαρχίας Χαλκίδος. Ο πατέρας του ήταν ιερέας. Μετά τις έγκύκλιες σπουδές του στό Γυμνάσιο Χαλκίδος έφοίτησε στην Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου 'Αθηνών, άπό όπου έλαβε τό πτυχίο του τό 1924. Κατά την διάρκεια τής στρατεύσεώς του (1921-1923) πολέμησε στην Μικρά 'Ασία, τραυματίσθηκε και τιμήθηκε με τό άργυρό άρτίειο άνδρείας. Άπό τό 1924 ώς τό 1926 ύπηρετήσε ώς καθηγητής στό 'Ελληνικό Σχολείο Κομιστρών Εύβοίας και —μετά την μετεκπαίδευσή του στό Διδασκαλείο Μ. 'Εκπαίδευσέως (1926-1927)— στό 9ο Γυμνάσιο 'Αθηνών, στό Γυμνάσιο Σουφλίου, στό Γυμνάσιο 'Αταλάντης και στό 5ο Γυμνάσιο 'Αθηνών (1927-1933). Στό Γυμνάσιο αυτό έπανήλθε τό 1937 μετά τις σπουδές του στό Παρίσι (στό Πανεπιστήμιο τής Σορβόννης, στην École Normale Supérieure και στην École des Hautes Études). Στρατεύθηκε (για δεύτερη φορά) τό 1941. Τό 1945 άναγορεύθηκε δικάτωρ τής Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου 'Αθηνών. Τό 1938 είχε όνομασθή άπό την Γαλλική Κυβέρνηση «ξένος έταίρος» (attaché étranger) του Γαλλικού 'Ινστιτούτου 'Ανατολικής 'Αρχαιολογίας στό Κάιρο, άπό τό 1942 ήταν μέλος τής «έν 'Αθήναις 'Επιστημονικής 'Εταιρείας» («'Αθηνά»), άπό τό 1944 μέλος και άπό τό 1950 γραμματέας τής έν 'Αθήναις Γλωσσικής 'Εταιρείας.

Καθοριστική σημασία για την έπιστημονική προσφορά του Καλλέρη είχαν οι σπουδές του στό Παρίσι, ιδιαίτερα στην 'Αρχαία 'Ιστορία (Καθηγητές: G. Glotz και P. Rousset) και στην Παπυρολογία (Καθηγητής: P. Collart). Σημαντική ύπηρεσε ή έπίδοσή του στην Παπυρολογία. Ο Collart εξαίρει την συμβολή του στην έκδοση του δεύτερου τόμου των παπύρων τής συλλογής Th. Reinach και την άναγνώριση αυτή έπισημαίνει ένας άλλος κορυφαίος παπυρολόγος τής εποχής, ο U. Wilcken (Archiv für Papyrusforschung, XIV, 1944, 162). Με την Παπυρολογία άσχολήθηκε επίσης ο Καλλέρης κατά την διαμονή του στην Χαϊδελβέργη, έργαζόμενος (κατά τις θερινές διακοπές των έτών 1934-1937) στην Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη και στην Βιβλιοθήκη του Σεμιναρίου τής Παπυρολογίας (Καθηγητές: K. Preisendanz και F. Bilabel). 'Η ένασχόλησή του με την Παπυρολογία όφειλόταν προάπάντων στό ένδιαφέρον του για την 'Ιστορία. 'Ήδη κατά τό τελευταίο έτος των σπουδών του στό Παρίσι είχε συγκε-

τρώσει ένα μεγάλο μέρος του ύλικου για την σύνθεση πραγματείας περί της βιοτεχνίας και του εμπορίου στην Πτολεμαϊκή Αίγυπτο. Κατά το ίδιο χρονικό διάστημα είχε ασχοληθῆ ἔπίσης με τὴν συγκέντρωση μέρους τῆς (έκτενους) βιβλιογραφίας γιὰ τὸ θέμα τῆς ἐθνικότητας τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων.

Τὸν ἐπιτοχῆ συνδυασμὸ πρωτοτύπου ἱστορικοῦ προβληματισμοῦ καὶ δευτεροκόσμου μελέτης παπυρικῶν κειμένων δείχνουν ἡ πρώτη μελέτη τοῦ Καλλέρη («Ἀραβικοί, Ἰνδοί καὶ Ἕλληνικοὶ ἀριθμοί», Ἀθηνᾶ 49, 1939, 49-78), ἡ διδακτορική του διατριβὴ («Αἱ πρῶται ὕλαι τῆς ὑφαντουργίας εἰς τὴν Πτολεμαϊκὴν Αἴγυπτον», Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 6, 1950, 78-230), ἡ πραγματεία του «Μακεδονικὰ στοιχεῖα εἰς τὴν Κοινὴν τῶν Ἑλληνιστικῶν Χρόνων» (Γέρας Κεραμοπούλλου, Ἀθῆνα 1954, 654-682). Τὰ συμπεράσματά τους, π.χ. ὅτι τὸ χρησιμοποιούμενο παγκοσμίως ἀριθμητικὸ σύστημα ἔχει τὴν προέλευσίν του στὸ (ἀλφαβητικὸ) ἀριθμητικὸ σύστημα τῶν Ἑλλήνων (ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται καὶ ἡ χρῆσις τοῦ 0, ποῦ ἀποτελεῖ βραχυγραφικὴ παράστασις τῆς λέξεως *Oddén*), ὅτι ὁ κρατικὸς ἐλεγχὸς στὴν ἐπιουργία τῆς Αἰγύπτου ἦταν ἐλαστικὸς, ἐπειδὴ μὲ αὐτὸν—σὲ ἀντίθεσις πρὸς τὴν λινοουργίαν—ἀσχολοῦνταν ἀποκλειστικὰ Ἕλληνες ἄποικοι, καὶ ὅτι τοὐλάχιστον 44 λέξεις τῆς Κοινῆς ἀνήκουν στὴν Μακεδονικὴ διάλεκτο (ἐνῶ καὶ τὰ εἰς -ισσα προσηγορικὰ ἢ ἐθνικὰ σχηματίσθηκαν κατὰ τὰ μακεδονικὰ πρότυπα), νομίζω πὼς θὰ ἔπρεπε νὰ συμπεριληφθοῦν ἀκόμη καὶ σὲ γενικὰ ἐγχειρίδια τῆς Ἀρχαίας Ἱστορίας. Πρωτότυπη συμβολὴ στὴν οἰκονομικὴ ἱστορία τῆς ὑστερῆς ἀρχαιότητος ἀποτελεῖ ἐξ ἄλλου ἡ μελέτις «Τροφαὶ καὶ ποτὰ εἰς πρωτοβυζαντινοὺς παπύρους» (Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν, Κανίσκιον Φ. Κουκουλέ, 1953, 689-715). Στὸ ἱστορικὸ ἔργο τοῦ Καλλέρη ἀνήκει ἐπίσης ἡ ἔκτενης βιβλιοκρισία γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ Θ. Ἀζενίδου «Ἡ Πελαγίσις Λάρισα καὶ ἡ ἀρχαία Θεσσαλία» (Ἀθηνᾶ 55, 1951, 293-343).

Τὸ ἔργο ζωῆς τοῦ Καλλέρη ὑπῆρξε ὁμοῦς ἡ γλωσσολογικὴ καὶ ἱστορικὴ μελέτις περὶ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων. Ἡ σημασία τοῦ πρώτου μέρους ἔγκειται στὴν ἐξουχιστικὴ, θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεῖς, ἔρευνα τῶν 153 γνωστῶν μακεδονικῶν λέξεων. Βασικὸ ἀποτέλεσμα τῆς εἶναι ὅτι 148 ἀπὸ αὐτὲς ἀνήκουν στὸν ἠθασυρὸ τῆς Ἑλληνικῆς, τρεῖς (βέδου, Σαυάδαι, σιγύνη) εἶναι ξένες, ἀπαντοῦν ὁμοῦς καὶ ἄλλοι στὴν Ἑλλάδα καὶ δύο (δάνος-δανῶν) μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν πλάσματα τῶν ἐτυμολόγων τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Σφάλμα τῶν ἐτυμολόγων τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων (οἱ ὅποιοι παρασύρθηκαν ἀπὸ τὴν ἀντιστοιχία Βερενίκη-Φερενίκη), εἶναι ἐπίσης ἡ ἀποψη ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Μακεδόνες χρησιμοποιοῦσαν ἀντὶ τοῦ φ τὸ β. Τὸ σφάλμα αὐτὸ πῆρε μεγαλύτερες διαστάσεις στοὺς σύγχρονους γλωσσολόγους, οἱ ὅποιοι ἀπέδωσαν (αὐθαίρετως) στοὺς Μακεδόνες καὶ τὴν χρῆσις τῶν γ καὶ δ (ἀντὶ τῶν χ καὶ θ ποῦ ἐπρόφεραν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες) καὶ συνέδεσαν τὴν Μακεδονικὴ μὲ τὴν Ἰλλυρικὴ καὶ τὴν Θρακικὴ (μολονότι ἀπὸ τὴν γλώσσα, ὅπως καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν Θρακῶν καὶ τῶν Ἰλλυριῶν ἐλάχιστα, ὡς γνωστῶν, στοιχεῖα διαθετούμε). Τὸ ἱστορικὸ μέρος τῆς μελέτης, δηλαδὴ τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον κεφάλαιον τοῦ πρώτου μέρους τοῦ 2ου τόμου, ἀσχολεῖται μὲ τὴν θρησκεία καὶ τοὺς πολιτικοὺς θεσμοὺς τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων. Ἡ ἀπὸ διάφορους, κυρίως παλαιότερους, ἱστορικοὺς (Tagh, Kazanoff κ.ἄ.) ὑποστηριζόμενη ἀποψη περὶ τοῦ πρωτεύοντος ρόλου θρακικῶν στοιχείων στὴν θρησκεία τῶν Μακεδόνων ἢ ἡ ἐξ Ἰσου ἐσφαλμένη ἀντίληψις περὶ τῆς ἐθνικῆς διακρίσεως τῶν Μακεδόνων ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας βάσει τῶν πολιτικῶν θεσμῶν συζητοῦνται ἐνρύτερα καὶ ἀποδεικνύεται ἡ ἀνεπάρκεια ἢ ἡ προκατάληψις τῆς σχετικῆς ἐπιχειρηματολογίας. Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ δευτέρου τόμου, μὲ κύρια ἐρευνητικὰ ἀντικείμενα τὴν κοινωνίαν τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν σχέσιν τῶν Μακεδόνων πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας στὴν ἑλληνικὴ ἱστοριο-

Λραφία δὲν δημοσιεύθηκε. Μία πολὺ σύντομη ἔκθεση τῶν συμπερασμάτων αὐτῆς τῆς γλωσσολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἔρευνας δημοσιεύθηκε στὸν 4ο τόμο τῶν «Cahiers d' Histoire Mondiale», Neuchatel 1958, σ. 903-917 ποὺ ἐξέδωσε ἡ UNESCO.

Οἱ περιστάσεις τῆς ζωῆς, προπάντων ὁμως τὸ αἶσθημα τῆς εὐθύνης ἐμπόδισαν τὸν Καλλέρη νὰ δώσῃ τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο στὴν ἔκταση ποὺ θὰ ἤθελε καὶ ἴσως ὑπὸ ἄλλους ὄρους θὰ μπορούσε νὰ δώσῃ. Ἡ μακρὰ θητεία του στὴν Μέση Ἐκπαίδευση καὶ οἱ ὑποχρεώσεις του ὡς συντάκτη καὶ κατόπιν ὡς διευθυντὴ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας ἀπαιτοῦσαν πολὺτιμο χρόνο, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς θὰ μπορούσε νὰ διατεθῇ γιὰ τὰ κύρια (ἱστορικὰ) ἐνδιαφέροντά του. Πόσο μεγάλο ἦταν τὸ βάρος τῶν ὑποχρεώσεων στὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ δείχνει ἡ ἑκτενὴς μελέτη του «Ἀνάλεκτα Λεξικογραφικὰ» ποὺ δημοσιεύθηκε σὲ δύο μέρη στὸ «Λεξικογραφικὸ Δελτίο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» (8, 1958, 3-58, 9, 1963, 46-66).

Τὸ ἔργο τῆς ζωῆς τοῦ Ἰω. Καλλέρη, ἡ γλωσσολογικὴ καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα γιὰ τοὺς ἀρχαίους Μακεδόνες, θὰ ἀποτελῇ ἓνα χρήσιμο βοήθημα στὴν ἀντικειμενικὴ ἔρευνα ἐνὸς θέματος ποὺ ἔγινε (ἴσως σὲ μεγαλύτερη ἔκταση ἀπὸ ὅποιοδήποτε ἄλλο) ἀντικείμενο πολιτικῶν προκαταλήψεων, μέσον ἐντυπωσιασμοῦ ἢ ἐρασιτεχνικῆς ἀρθρογραφίας. Νομίζω πὼς ἡ μετάφρασή του στὰ Ἑλληνικὰ ἀποτελεῖ ἐπιτακτικὴ, ἐπιστημονικὴ προπάντων, ἀνάγκη. Γιὰ τὸν ὑπογράφοντα ἀποτελεῖ καὶ ἐκδήλωση τιμῆς πρὸς ἓνα ἄνθρωπο καὶ ἐπιστήμονα, ὁ ὁποῖος ὑπηρετήσε τὴν Ἐπιστήμη καὶ τὴν Πατριδα μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ αἰσθανόταν ὅτι ἔτσι ἔπρεπε νὰ πράξῃ. Ὁ Ἰωάννης Καλλέρης γιὰ ὅσους τὸν γνώρισαν ἀποτελεῖ μία ἀπὸ τίς (πολὺ λίγες) περιπτώσεις, στίς ὁποῖες ἰσχύει ἡ φράση τοῦ συγγραφέα: «Τὸ ὄραιοτερο πρᾶγμα σ' αὐτὴν τὴν ζωὴ εἶναι νὰ κἀνὴ κανεῖς τὸ καλὸ κρυφὰ καὶ νὰ τὸ ἀνακαλύπτουν οἱ ἄλλοι τυχαῖα».

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΙΩ. ΤΟΥΛΟΥΜΑΚΟΣ